

Romano džaniben

časopis romistických studií | 1 | 2021

Romano džaniben

časopis romistických studií | 28. ročník | 1/2021

HOSTUJÍCÍ EDITOŘI ČÍSLA:

Martin Fotta

Martin Fotta je antropolog na Etnologickém ústavu Akademie věd České republiky.

E-mail: fotta@eu.cas.cz

Mariana Sabino Salazar

Mariana Sabino Salazar je doktorandkou v programu iberských a latinskoamerických kultur a literatur na Texaské univerzitě v Austinu. E-mail: soymariana@utexas.edu

Na obálce:

Oscar Yovani | Sayula, Jalisco, Mexiko, 1998 | Foto: Ruth Campos Cabello – PattakíVideo

Obsah

| TÉMA: ROMOVÉ V LATINSKÉ AMERICE A KARIBIKU |

Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar Romistika v Latinské Americe a Karibiku: Perspektivy a výzvy	5
--	---

RECENZOVANÁ ČÁST

Ann Ostendorf Louisianští Romové: Konstrukce rasy v koloniálním Karibiku	33
Neyra Patricia Alvarado Solís Mapování transatlantických trajektorií „ <i>gitanos</i> “ („Cikánů“) v Mexiku	57

NERECENZOVANÁ ČÁST

Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar Úvod k literární sekci	79
Jorge Emilio Nedich Ukázky z tvorby	81
Voria Stefanovsky Ukázky z tvorby	93
Juan Luís Aguilera Ukázky z tvorby	105
Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar Úvod k fotografické sekci	117

BAREVNÁ PŘÍLOHA

Ruth Margarita Campos Cabello, Toño García Romero Luciana Sampaio Fotografické reprezentace Romů z Latinské Ameriky	
---	--

RECENZE | ANOTACE

Neyra Patricia Alvarado Solís: *Nombrar y circular, gitanos entre Europa y las Américas. Innovación, creatividad y resistencia* (Matías Domínguez) **123**

Coletânea de artigos. Povos ciganos: Direitos e instrumentos para sua defesa (Juliana Campos) **129**

Márcio Vilar: *Calon-Welten: Eine Ethnografie über das Leben, Sterben und Weiterleben bei Ciganos in Brasilien* (Martin Fotta) **135**

Victor Vishnevsky: *Memórias de um cigano* (Marcos Toyansk) **143**

Ukázky z tvorby¹

Do koláže textů představujících dílo a osobu Juana Luíse Aguilery pro RDž přispěli Ismael Cortés Gómez, vědec a aktivista v oblasti politických a kulturních práv (CEU, ERLAC), a syn J. L. Aguilery, José Campos Santiago. Ten v době redakčních prací na tomto čísle RDž připravoval vůbec první vydání básní svého otce v Argentině. V roce 2021 se ovšem stal jednou z obětí pandemie Covid-19, což celý projekt výrazně obrozilo. Projekt byl svěřen Pedrovi Casermeirovi, který sám pochází z romské komunity španělských Kale a působí v Katalánsku jako komunitní a sociální pracovník nadace Pere Closa Foundation. Ten se rozhodl projekt dotáhnout a v současné době pracuje na vydání básní J. L. Aguilery, ovšem zatím bez podpory oficiálního nakladatelství. Níže uvedený stručný biografický text pochází právě z připravované knížky. Pro ni také vznikl úvodní text Ismaela Cortés Gómeze, který zde s jeho svolením též přetiskujeme. Ismael Cortés Gómez pochází z komunity Kale a působí jako vědec ale i jako veřejná osoba španělského společensko-politického života – od roku 2019 je členem dolní komory španělského parlamentu (Congreso de los Diputados) za Tarragonu. Z popudu Pedra Casermeira vznikla také myšlenka nechat některé z básní J. L. Aguilery přeložit do romštiny. Romského překladu několika básní dle svého vlastního výběru se zhostila Eva Danišová. Níže je zveřejňujeme spolu se španělským originálem, abychom tak usnadnili porozumění severocentrální romštině (v československém zápisu) pro případné latinskoamerické čtenáře.

red.

Juan Luís Aguilera Fernández (San Cristóbal, Argentina, 22. září 1928 – San Cristóbal, Argentina, 16. července 2003) byl argentinský básník andalusko-romského původu. Juan Luís byl druhorozeným dítětem manželů Juana Aguilera Santiaga a Josefy Fernández Cortésové. Ve 38 letech začal studovat žurnalistiku na univerzitě Universidad Nacional de Cuyo, ale ve druhém ročníku zanechal studia, aby se mohl naplno věnovat své profesi – obchodování s koňmi –, a své rodině. Oženil se s Mariou Josefou Santiago Fernandézovou. Právě jeho žena mu byla hlavním zdrojem inspirace pro psaní poezie, žánru, s nímž se během svého života nejvíce ztotožňoval.

Prolog

Je pro mě velkou výzvou napsat prolog, který doplní dílo mého otce, hlavně proto, že jsem sám na úrovni čtenářů samotného díla Juana Luíse Aguilery, osoby, která literární formou vyjadřovala všechno, co se dělo v její duši, myslí a srdci; osoby vybavené obrovskou láskou k romské kultuře, přírodě a vesmíru.

Můj otec byl jiný, hlavně tím, jak se choval k sobě rovným a ke zbytku společnosti. Zvládal dokonale procházet mezi oběma světy, v nichž žil, romským i andaluským. Lidé ho milovali a respektovali, pro všechny to byl „strýček Luís“. Žil skromně, obklopen svou velkou rodinou, které pokaždé dal, co potřebovala. Dokázal se posunout vpřed ve velmi obtížném ekonomickém a sociálním kontextu.

Jeho oblíbeným koníčkem byla četba. Četl všechno. Čtení a jeho vlastní duše pro něj byly velkým zdrojem moudrosti, a i když nedokončil studium na vysoké škole, jeho literární technika je velkolepá.

Byl už dospělý, když začal psát, nejdříve úvahy a volné verše, později se začal věnovat psaní uspořádanějším a ambicióznějším způsobem. Noc a světlo svíčky byly jeho útočištěm pro psaní a přenesení svých myšlenek a úvah na papír.

Rád bych zdůraznil, že dílo, které budete následně číst, je takové, jak jej autor navrhnul, žádná firma ani vydavatelství ho neupravovalo. Je to jeho dílo v původní podobě.

Pro mě osobně je hodně těžké definovat slovy tohoto umělce a osobu. Byl to můj drahý otec a prosím Boha, aby má slova předala čtenáři hodnotu díla „strýčka Luíse“, aby jeho básně přenesly čtenáře v čas a místo, které určil každým svým veršem, v díle plném lásky a neustálého hledání Boha.

José Campos Santiago

Prolog k připravovanému výboru básní J. L. Aguilery

Když jsem poprvé přečetl soubor rukopisů tvořících sbírku básní Juana Luíse Aguilery, byl jsem ohromen. Měl jsem pocit, že vcházím na nový poetický kontinent.

Jeho styl nás přenesl do transcendentní roviny, kde se protínají psychodynamické, historicko-civilizační a kosmogonické siločáry. Mistrovské používání jazyka zachycující jak materiální stav lidské existence, tak boj za nalezení souřadnic významu v metafyzickém prostoru, staví poezii Juana Luíse k básníkům jako Hölderlin nebo Thákur; navazuje tedy na odkaz básníků, kteří se postarali o to, aby se poetický jazyk stal komunikačním kanálem mezi Nebem a Zemí, mezi Dočasným a Věčným, mezi Lidstvem a Bohy.

Juan Luís, který načrtnul podobnou cestu jako polsko-romská básnířka Bronisława Wajsová (známá jako Papusza), byl průkopníkem díky tomu, že se

v romské kultuře a myšlení vydal směrem k progresivní přeměně ústní tradice v psanou. Novinář z povolání, jehož život křížil básnický patos ovlivňující ty, co přeletí zemské souřadnice, aby shlíželi na Parnas. Stejně jako odkaz tolika Hermových poslů se k nám hymny Juana Luíse dostávají až posmrtně.

Níže si budete moci přečíst ukázkou z obsáhlé sbírky básní od básníka stejně tak našeho jako světového, romsky kosmopolitního; okouzleného pradávným časem, věčným návratem přírodních koloběhů a manou země proměněnou dušemi a těly, která živí existenci lidské identity v jejím věčném hledání; prchavý sen o existenci.

Význam poezie Juana Luíse Aguilery umožňuje vystopovat myšlení utvářené pohybem, archetyp nevědomí lidu, který se jako takový utvořil v diaspoře opakovaně začínající v přerušovaných zálivech dějin, která vyvolala ohromný repertoár kulturních změn a adaptací; přes ně se romská kultura rozprostírá a utváří komplexní strukturu fraktálů, která je očividně rozštěpená a nepravidelná, avšak má i své nevědomé sdílené vzory jak v estetických, tak v morálních dimenzích existence.

Výzva objevovat romskou kulturu vede přes pochopení základních modelů této imaginace vznikající v prostředí romské diaspory, přes rozbor slova, respektive přes přístup k významům; doteď to „romské“ bylo chápáno hlavně (pokud ne výhradně) z hudby. Ústní charakter romského kulturního dědictví očividně ovlivňoval způsob, jak se předvést světu, skrze zpívané mikro-příběhy, bez tvorby velké psané beletrie, která mohla zanechat důkaz o tisíciletých cestách vedoucích tento lid od břehů řeky Indus až po jižní část Jižní Ameriky.

Není bezvýznamné, že při prvních pokusech o uvědomění si sebe sama pomocí slova využíval Juan Luís na počátku 20. století právě poezii, literární žánr, který sjednocuje myšlenky v symboly překračující hranice skutečného a hledá odpovědi v označení odkazujících na nemyslitelné. Využívá představivosti jako zdroje světového poznání a tázání. Příznačně cikán Melquíades ve *Sto rocích samoty* vozil s sebou na každou ze svých cest pergameny, které sám popsal, ve verších v sanskrtu, svém rodném jazyce.

Ismael Cortés Gómez
Ze španělštiny přeložila Jana Vaněčková

Samota

Cítím, jak nesmírná samota
pustých prostorů
pomalu míří k mému čelu,
a cítím své ruce,
jak se dlouží do šíření Absolutní jednoty.

Obzor před mýma očima,
dříve než mé touhy.

Jsou staré astroláby
na hranicích krve,
dohlížejí na staré cesty
ve vyčkávajících snech.

Ale je tu nesmírná samota
plachet a roztrštěných kormidel.

Je tu samota,
která popírá orbity i elipsy,
samota ztroskotání
a pokácených stromů.
Samota chrámů bez boha.
Samota spících ptáků.

Vztyčen v bojovém gestu,
chci nesmírné samotě čelit
svou existencí.
Sny svého čela.
Hlasy svých rukou.

Potvrzuji oběžné právo.
Paprsky světla potvrzují
právo mých očí
na údiv.
Právo vrcholků mé úzkosti,
jež tvoří kosmické modlitby.

Jsou pradávne dialogy
hvězd a astrolábů

v řečištích krve.

Jsou vzpomínky na jiná náboženství
a na dávné civilizace
se zrušenými obrysy.

Podmínka bytí

Zanícenosti zrn a zákraky dešťů
rozluštily v brázdách svůj obilný úděl.
Zahájily v dávných křestních náboženstvích
rituály.

Byly také hustotou zralých hroznů.
Očekávání uleželých vín
tvořících univerzální chrámy.
Cyklické spásy na rozptýlených milnících.
Živné látky bez hlasu vnášely
do duší svou proměněnou potravu.
Otevíraly cesty v postupných cyklech
bolestivých porodů, stesků, vzpomínek.
Ve spouště nocí zatvrzele stavějících
prastarou totožnost,
v tichosti.

Bytí promítnuté v rozměrech,
jež vyzývají hodiny a svévolné časy.
Existuji, neboť mohu procházet neustálou
představivostí.

Sním o tom, kým jsem byl,
obnovovaný v opakovaných cyklech.
V nekonečných včerejších jsem dál
totálním dneškem.

Absolutním.

Existuji, neboť sním.

Světlo

Miloval jsem světlo,
když vyklíčila slunce
a oznámila další záře
v náhlých křečích života,
v nových kořenech.
Miloval jsem světlo,
jež vábilo let motýlů.
Miloval jsem úsvit.

Miloval jsem světlo,
když nabízelo milodary barev.
Nové spásy,
pomalá spalování,
sytící věci i jejich podstaty.
Dnes mě pokousal stín,
Navštívil mě totem noci.
A mám ruce plné
popela z požáru
dalekých obětí.
Miloval jsem světlo.

Ze sbírky *Básně o nesmírné něze*

VII

Je bolest času nahromaděná ve stínech,
které ořezávají jasné obrazy v zrcadlech,
jsou úšklebky zastavených rtů
v tepajících možných univerzech.

Jsou ohromné vzdálenosti v atomech,
jež chtějí znát sny i to, jak jsou zakřivené.
V rukou mrtvých pohřbívajících své mrtvé
jsou všechny smrti předem oznámené.

A už je pouze poslední prosba,
hrozící, že pohne rovnováhou nebe,
jsou bloky ticha, které soumrak

provrtává přitlumeným leskem,
a snáší se jakýsi nekonečný klid
a zlehka, skoro s láskou, usedá na tvém těle.

IX

Slunce od soumraku zraňuje odpoledne,
klekání oznamuje nevyjevené věci,
bolest země nesvlažené deštěm
se zuřivě vrhá na zrušená narození.

Prostírám se na sebe či na obzor,
obklopují mě odkládané sny
a rovnám dávné obrazy na jiné,
jež kdysi mé vlastní ruce vystavěly.

Snad jsem dokázal vyryt nový obraz
vypadající jako ty, před pádem tmy,
po němž nastane to pravé narození.

Raněn rudou, raněn černou, klečím
daleko od tvého hrobu
a čekám na definitivní zjevení.

Ze španělštiny přeložil Petr Zavadil

Luz

Yo amé la luz
cuando los soles germinaron,
anunciando otros resplandores
en súbitos espasmos de vida,
en raíces nuevas.

Yo amé la luz
que atraía el vuelo de las mariposas.
Amé el alba.

Yo amé la luz
cuando entregaba ofrendas de colores.
Redenciones nuevas.
Combustiones lentas,
impregnando las cosas y sus esencias.
Hoy me mordió la sombra,
me visitó el tótem de la noche.
Y tengo las manos llenas
de cenizas del incendio
de remotos sacrificios.
Yo amé la luz.

O vudud

Kamavas o vudud,
sar baronas avri o khama
u lendar paľis somnakuno vudud,
sar te manuřes kikidel o dživipen
andro neve konara.

Kamavas o vuvud,
cirdelas le lepetken kija peste.
Kamavas tosarutno vudud.

Kamavas o vudud,
kana kamelas jilestar te del o farbi.
Nevi paťiv,
poloko labaripen,
barvalipena dži kijo kokal.
Adaďives man danderďa e uďhaj,
avľas ke ma raťakeri zor.
O vasta mange pherde
le jagale prachostar
le manuřendar, so ĉirla murdarde.
Kamavas o vudud.

VII

Hay un dolor de tiempo acumulado en las sombras
que cercenan las claras imágenes de los espejos
hay rictus de labios detenidos
en pulsos de posibles universos.

Hay enormes distancias en los átomos
que postulan curvaturas de sueños.
Todas las muertes están anunciadas
en las manos de los muertos que entierran a sus muertos.

Y no hay sino una última plegaria
que amenaza con mover equilibrios en los cielos
hay un crepúsculo de atenuados resplandores.

Que horadan bloques de silencios,
y una paz infinita que desciende
y se pos lenta, casi con amor, sobre tu cuerpo.

E poezija pal igen gulo kamiben

VII

Hin pherdo idejoskeri dukh andro učhalipena,
save činen o agora le čitrengi andro gendala,
hine bandarde vušta bijal e duma,
andro džido kosmos.

Bare duripena hine andro atoma,
save kamen te džanel o sune the oda, sar hine bandarde.
Andre mulengere vasta, save parunen pengere mule,
sa pal o meriben den anglal te džanel.

Imar hin ča jekh agorutno manglipen,
savo šaj mosarel o zengos,
bare bara bijal e duma, pre lende e rat
thovel rupuňi farba,
perel bachtalipen bijal o agor
u lokores, sar kamibnaha, tut učharel.

Andre romaňi čhib thoda e Eva Danišovo

Romano džaniben – 28. ročník – 1/2021

Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky v rámci programu Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin.

Dále byl financován hlavním městem Praha z Programu v oblasti podpory aktivit národnostních menšin na území hl. m. Prahy pro rok 2021.

Vydává Romano džaniben, z. s.

Biskupcova 85, 130 00 Praha 3

e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz

bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktoři: Pavel Kubaník, Helena Sadílková

Redaktoři: Renata Berkyová, Helena Kaftanová, Jan Ort, Lada Viková, Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Michael Beníšek, Ph.D.; PhDr. Jan Červenka, Ph.D.; Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.;

Mgr. Lucie Fuková; PhDr. Jana Horváthová; Mgr. Pavel Kubaník, Ph.D.;

Mgr. Alexander Mušinka, Ph.D.; Mgr. Tatiana Podolinská, Ph.D.;

doc. Jurina Rusnáková, Ph.D.; Helena Sadílková, Ph.D.; Mgr. Lada Viková

Seznam recenzentů je uveden na webových stránkách

www.dzaniben.cz.

Sazba: Kateřina Krčíková

Obálka: Daniela Kramerová

Tisk: powerprint s.r.o.

Náklad: 300 ks

Doporučená cena: 160 Kč

Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno

Reditelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24. 6. 1994.